

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובירורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 127

פרשת ויחי

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה כמערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 15.07.2015 פקס: 153775150494 תאריך: tameytora@gmail.com

הלכה ומנהג

נוהגים כשמסיימים אחד מחמשה חומשי תורה, שהציבור עומד על רגליו בקריאת פסוק אחרון, ובעל הקריאה מסיים את המילים האחרונות בקול רם ובניגון, והציבור אומרים "חזק חזק ונתחזק" בקול רם ובניגון, ואח"כ חוזר הקורא ואומר כן. ובפשטות אין לעולה לתורה לומר זאת*. וכל זה רק בעליית האחרון, אך במפטיר קוראים כרגיל, ואין אומרים חזק*.

ש"ס ש"ס ש"ס

דיוקים ודקדוקים

מ"ז כ"ח: ומאָת - המ"ם בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקרוא ומת. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית*. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: וַיְהִי. נִרְאָה. לִקְהֵל. לְרַעְדָּה. כְּרָאוּבֵן. וְשִׁמְעוֹן. לְרָאוּת. הָרָאָה. זָרְעָה. הַתְּהַלְכוּ. הַמִּלֵּאָה. וְזָרְעוּ. וְשִׁמְעוּ. בְּקִהְלָם. גְּבַעַת. שְׂבָעִים. פָּרְעָה. שְׂבַעַת. וַיִּשְׁאוּ. בְּמַעֲרַת. וַיִּרְאוּ.

מ"ז כ"ט: מַצְאֵתִי חֵן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא כן בכ"ף.

מ"ז ל': אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדִבְרְךָ.

* ואם בעל הקריאה עלה אחרון, לא יחזור אחר הקהל.

² כתבנו כאן בקצרה את המנהג המקובל, ללא המקורות. אי"ה בעתיד יבואר בארוכה ענין זה, מקורו, מנהגיו, אופן אמירתו, ונוסחו המדויק.

¹ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֵּךְ במקום מִלְּאָה, שִׁמּוֹן במקום שִׁמְעוֹן, וַיִּגַּע במקום וַיִּגְעָה). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

⁷ כתב בשו"ע (א"ח סימן נ"ג סעיף י"ב) שאין למנות כשליח ציבור מי שקורא את אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף. ובמשנה ברורה שם (סק"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

וכתב בערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק

להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה. וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.

^ה משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

^י ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתני"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^ז הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

^ח וכמו שכתב רשב"ם לעיל (ז' א'): מִתָּה. טעמו למטה שהוא פועל להבא, אבל מִתָּה עָלֶי רָחֵל (מ"ח ז') טעמו למעלה שהוא לשעבר.

^ט כמבואר בארוכה במאמר החספים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

וכן הוא ברי"ש שלהלן כ': **וְיִבְרָכֶם**. ולהלן מ"ט כ"ג: **וְיִמְרְהוּ**. ולהלן מ"ט כ"ה: **וְיִבְרָכֶךָ**.

מ"ח י"ג: **מִיָּמִין** - היו"ד לא נשמעת, ונקרא מִמֵּן. ואין לקרוא מִיָּמִין בשווא.

מִשְׁמָאל - השי"ן בדגש, והשווא נע.

מ"ח ט"ו: **הִתְהַלְכוּ** - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

הִרְעָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא הִרְעָה באל"ף⁷. וכן הוא להלן.

מ"ח י"ז: **כִּי־יֵשִׁית** - יש להקפיד להפריד בין הדבקים ולהגות את היו"ד כראוי, שלא ישמע שקורא כִּי אֲשִׁית.

וַיַּרְע - הטעם מלעיל ביו"ד.

וַיִּתְמָךְ - יש להקפיד על הגייה נכונה של הת"ו, שלא ישמע שקורא וַיִּסְמַךְ בסמ"ך⁸.

מַעַל רֹאש־אֶפְרַיִם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים מַעַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם.

מ"ח י"ט: **וְזָרְעוּ יְהִיָּה מְלֵא־הַגּוֹיִם** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְזָרְעוּ יְהִיָּה מְלֵא־הַגּוֹיִם.

מ"ח כ': **יִשְׁמַךְ** - המ"ם בשווא נע⁹.

מ"ח כ"ב: **שָׁכַם אֶחָד** - בפתח פתח, ואין לקרוא אֶחָד בסגול קמץ.

מ"ט ג': **בְּכָרִי אֶתָּה** - הטעם מלעיל בכ"ף¹⁰, ומלעיל באל"ף.

עָז - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אָז באל"ף¹¹. וכן הוא להלן.

מ"ט ד': **פָּחוּ** - הטעם מלעיל בפ"א.

מ"ט ו': **עֲקְרוּ־שׁוֹר** - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

וַיְבָרְצֵנָם עֲקְרוּ־שׁוֹר: אָרוֹר אֶפֶס - פסוק זה הוא מן המקראות שאין להם הכרע¹². ועל כן יש מי שכתב שאע"פ שאין לקרוא לשנות מניגון הטעמים, מכל מקום לא יעשה עצמו מכריע, ולא יעשה הפסק בתיבת עֲקְרוּ שׁוֹר, אלא יקרא תיבה זו עם התיבה שלפניה ושלאחריה בתיבה אחת, והקב"ה יודע הכרעות¹³. אך לא נהגו כן, אלא נהגו להפסיק כהטעמים¹⁴.

מ"ט ט': **מִטָּרֵף בְּנֵי עֲלִית** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים מִטָּרֵף בְּנֵי עֲלִית.

כְּאֶרְיָה וּכְלָבִיָּא מִי יְקִימֵנו - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת וּכְלָבִיָּא, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר¹⁵ שבתיבת כְּאֶרְיָה, שאם לא יטעים כראוי ישמע שכרע

שהגיית הת"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שינה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את הת"ו כהוגן, אלא רק כסמ"ך, היה מקום לומר שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות.

אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדמותם למה שאמרו ודלוגו עלי אהבה (כמובא בתוס' במסכת עבודה זרה דף כ"ב ע"ב ד"ה רגלא, בשם המדרש), וכשם שחס הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו לעוקר.

והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקרוא בתי"ו דגושה.

¹⁴ הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח.

ובתנועת חיריק, כשהחיריק הוא חיריק מלא, דהיינו שכתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: נִיחַת, חִידֵךְ), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשהחיריק הוא חיריק חסר, דהיינו שלא כתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: לִרְאוֹת, אֲשֶׁתוֹ), התנועה היא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכן בתנועת שוורק-קובוק, כשכתובה אות וי"ו אחר תנועת השוורק, (כגון: זְכוּרֶךָ, שְׂבוּתֶךָ), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשלא כתובה אות וי"ו אחר תנועת השוורק, (כגון: מִשְׁפָּרְתִּי, קִמְצוֹ), מנוקד בקובוק שהיא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכיון שעמים רבות בכתבי התורה כתובות תיבות מלאות וחסרות שלא ככללים, יש מקומות במקרא שאע"פ שלא כתובה אות יו"ד אחר תנועת חיריק או וי"ו אחר תנועת שוורק, התנועה נחשבת לתנועה גדולה, משום שהתיבה אכן היתה ראויה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, ונכתבה במקרא שלא כהכללים, ולכן השווא שאחר תנועות אלו הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח מתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (כן כתב מנחת שי על תיבת נִיחַתִּי (בראשית ל"א ל"ט), ועל תיבת לִלְאוֹת (שמות כ"ד ד'), ובמאמר המאריך (סוף תירוץ חקירה ב'). והדברים מיוסדים על דברי רד"ק (מכלול צ"ח ע"א, ושם קל"ח ע"א, והביאו במנחת שי שמואל א' י' ז') שכתב שגם כאשר תנועה גדולה נכתבת בתיבת חסר, צריך לקרוא אותה כתנועה גדולה).

וכאן היה ראוי להיכתב "יִשְׁמַךְ" בחיריק מלא (כמו שכתוב במלכים א' י' ט': וַיִּשְׁמַךְ לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצִדְקָה, בחיריק מלא), ולכן, אע"פ שכתב "יִשְׁמַךְ" בתיבת חסר, תנועת החיריק כאן היא תנועה גדולה, וממילא המ"ם שאחריה בשווא נע.

¹² משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

¹³ ביומא נ"ב איתא: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע, שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם. ו"ארור" הוא פסוק זה.

והיינו, שאין הכרע האם הפיסוק הוא: וַיְבָרְצֵנָם עֲקְרוּ שׁוֹר, אָרוֹר אֶפֶס כִּי עָז. ופירושו, שרצו לעקור את יוסף שנקרא שור כדכתיב (דברים ל"ג י"ז) בְּכוֹר שׁוֹרֵי הָאָרֶץ לֹא. ואָרוֹר אֶפֶס וְגו' הוא ענין חדש. או שהפיסוק הוא: וַיְבָרְצֵנָם עֲקְרוּ שׁוֹר אָרוֹר, אֶפֶס כִּי עָז וַיְבָרְצֵנָם כִּי קִשְׁתָּהּ אֶחָלֶקֶם בִּיעֶקֶב וְאֶפִּיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל. ופירושו, שברצונם עקרו שור של שכם שהוא מארור כנען, ואֶפֶס כִּי עָז וְגו' הוא ענין חדש, שמשום שאפס עז לכן אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל.

¹⁴ כן כתב בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ו, ובפתחי שערים סק"ג).

¹⁵ כן כתב הגר"ש דבליצקי (אם למקרא בראשית ל"ד ז'), שלא נהגו כהשערי אפרים כי סמכו בזה על הריטב"א (יומא דף נ"ב) שסובר שהספק הוא לולא היו לנו טעמים, אך אחר הטעמים נתברר ספיקו ע"י פיסוק הטעמים.

ובאמת דברי השערי אפרים בזה צריכים ביאור, שהרי פיסוק הטעמים נקבע ע"י ניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהייה בקריאה, ומטרת הטעמים להפסיק הענין ע"י ניגון ללא צורך בשהייה. וכיון שכתב שלא ישנה מהניגון אלא רק יקרא בתיבה, יהיה הכרע בקריאתו ע"י ניגון הטעמים, שהלא הפיסוק נקבע ע"י ניגון הטעמים. וצ"ע.

¹⁶ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה ז'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ח).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ז ע"א) שהיו אומרים "הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ", וזה שלא כדין כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא אֲשֶׁר אֲנִי מַצְנֵךְ הַיּוֹם עַל־לְבָבְךָ, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

ושכב כאריה, וכמו לביא שא"א להקימו, בעוד שפירושו שכרע
ושכב כאריה וכלביא, שא"א להקימו ליהודה.

מ"ט י': מִיְהוּדָה - היו"ד לא נשמעת, ונקרא מִיְהוּדָה. ואין לקרוא
מִיְהוּדָה בשווא.

יְקָהָת - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

מ"ט י"א: אֶתְנֻ - יש להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא
ישמע שקורא אֶסֶנֶזו בסמ"ך*.

מ"ט י"ג: יָמִים - היו"ד בפתח, והמ"ם דגושה, והוא לשון רבים
של "ים". והקורא ימים בקמץ ורפה" משנה משמעות ללשון
רבים של "יום"י.

מ"ט י"ד: יִשְׁשַׁכָּר - השי"ן השניה לא נשמעת, ונקרא יִשְׁכָּר*.

מ"ט י"ז: עֲקֵב־יָסוּס - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

מ"ט כ"ב: עֵץ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא
ישמע שקורא אֵין באל"ף*.

מ"ט כ"ד: רַעָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא
ישמע שקורא רָאָה באל"ף*.

מ"ט כ"ה: וַיַּעֲזֹרֶךְ - העי"ן בשווא נח, והזי"ן בשווא נע. ואין
להבליע את העי"ן ולקרוֹא וַיַּעֲזֹרֶךְ, או לקרוֹא וַיַּעֲזֹרֶךְ בפתח העי"ן.

מ"ט כ"ז: יִטְרֶף - הרי"ש בקמץ גדול.

מ"ט ל"ב: מָאָת - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע
שקרא מַת.

מ"ט ל"ג: וַיֵּאָסֶף - הטעם מלעיל באל"ף, והסמ"ך בסגול. ואין
לקרוא וַיֵּאָסֶף מלרע ובציריכא*.

נ' ב': וַיַּחֲנֻטוּ - החי"ת בפתח. ואין לקרוא וַיַּחֲנֻטוּ בשווא נח.

נ' ד': בָּעֵינֶיכֶם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא
ישמע שקורא בָּעֵינֶכֶם בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון
יחיד.

נ' ה': הִנֵּה אֲנִכִּי מֵת בְּקִבְרִי - יש להקפיד להטעים היטב את
הטעם סגול המפסיק שבתִּיבַת מֵת, שאם לא יטעים כראוי ישמע
שימות בקברו, בעוד שפירושו שאחר שימות יקברוהו בקברו
שבארץ כנען*.

נ' ז': וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרַיִם - יש להקפיד לנגן את הטעמים
במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְכָל
זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם.

נ' ט': עָמֹו - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע
שקורא אָמו באל"ף*.

נ' י"א: יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי - יש להקפיד על הניגון המחבר של
התלישא קטנה, שלא ישמע כאומר: יוֹשֵׁב, הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי. אלא
הכל ענין אחד: יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי*.

נ' ט"ו: כָּל־הָרָעָה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף,
ולא להשמיט את המקף ולהטעים כָּל הָרָעָה.

נ' י"ז: אֲנָא - האל"ף בהעמדה מועטת, והטעם מלרע בנו"ן*^כ,
והנו"ן בדגש. והיא לשון בקשה. והקורא אֲנָא מלעיל ורפה

כא לעולם באסיפה שפירושה מיתה, הטעם מלעיל והסמ"ך בסגול, ובאסיפה
מלשון איסוף, הטעם מלרע והסמ"ך בצירי (כנו: וַיֵּאָסֶף מֶשֶׁה אֶל־הַמֶּלֶכֶת, במדבר י"א ל').
ויתכן שאם קורא מלרע במקום מלעיל, או להיפך, משנה משמעות.

כב בספר אילת השחר על התורה כתב: תיבת בקברי לא קאי על אנכי מת,
שהרי הוא לא ימות בקברו, אלא זה קאי על ההמשך, אבל הטעמים לא משמע
כך, וצ"ב.

אך באמת הטעם סגול מפסיק יותר מהטעם רביע, והטעמים אכן פירשו
שאחר שימות יקברוהו בקברו שבארץ כנען.

כג וראה גליון פרשת וישב תשע"ה הערה כ"ז.

כד במנחת שי כאן כתב שדעת רד"ק (מכלול כפ"ט ע"ב, שרשים שרש אן, תהלים קט"ז ד')
שהטעם מלעיל באל"ף, ובספר דקדוק ישן כתב יד (ראה אודותיו בגליון פרשת וישלח
תשע"ו הערה י"ב) כתב שהטעם מלרע בנו"ן.

ובתהילים (קט"ז ד') האריך מנחת שי לדון על תיבה זו, והסיק שם שיש שלוש
דעות באופן הטעמת התיבה, דעה א'; מלעיל (רד"ק ולית חז). דעה ב'; מלרע (ספר
דקדוק ישן כתב יד). דעה ג'; בהעמדה קצת לא מלעיל ולא מלרע בהחלט, כי כך
יחייבו תרי טעמי (עיונת הבושם). וסיים שם מנחת שי: כלל דנקטינ דשלוש דעות
בדבר, והאיש החכם ומבין מדעתו יבחר לו אחד מהם כאשר יחפוץ, כי הוא
יבחר ולא אני, וה' יורנו בדרך אמת. עכ"ל.

אך באמת נראה שאין כוונת רד"ק שהטעם מלעיל באל"ף, שהלא ע"פ חוקי
הלשון הטעם ראוי להיות בנו"ן, משום שתיבת "אָנָא" יסודה בתיבת "נָא"
והאל"ף שלפניה יתירה, ואין הטעם ראוי לבוא באות הנוספת שאינה מעיקר
התיבה (וכמו שכתב מנחת שי בתהילים בשם ספר דקדוק ישן כתב יד). ועוד, שבכל הספרים הטעם
מופיע תחת הנו"ן ולא תחת האל"ף. אלא ודאי כוונת רד"ק רק לומר שיש
העמדה נוספת גם באל"ף שלא ע"פ הכללים (והטעם לזה הוא משום הדגש הור שבנו"ן).
וכבר כתב מנחת שי (מאמר המאריך תיזון חקירה א') שדרך רד"ק לקרוא מלעיל אף
כאשר התיבה מוטעמת מלרע אלא שיש בה מתג מלעיל. ואכן כך כתב
המדקדק הגדול ר' שבתי סופר (הקדמה הכללית לסידורו), שמה שכתב רד"ק שתיבת
"אָנָא" מוטעמת מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, ולא שהיא מלעיל
ממש.

וע"פ זה כולם מסכימים לדעה אחת, וספר דקדוק ישן שכתב שהטעם
מלרע, כוונתו לעיקר הטעם שאכן מוטעם מלרע, ורד"ק שכתב שהטעם

י לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ
שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש
ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל
הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש
בוה לשינוי משמעות.

י"ו ועיין ברש"י ובמנחת שי על הפסוק וַאֲמָרוּ לָךְ אֵיד אֲבָדָת נִשְׁבַּת מִיָּמִים
(יחזקאל כ"ו י"ז), שיש המנקדים "מִיָּמִים" בקמץ ורפה, ומפרשים שהוא לשון רבים
של "יום", ויש המנקדים "מִיָּמִים" בפתח ודגש, ומפרשים שהוא לשון רבים
של "ים".

י"ט ענין זה מבואר בגליון פרשת ויצא תשע"ו הערה כ"א.

כ יש נטיה לקרוא את הרי"ש בקמץ קטן, משום שדרך חולם להפוך לקמץ קטן
(כנו: כָּתַל - כְּתִילִים, שו"ש - שְׁרִישִׁים), וכיון שמצוי שתיבה זו מנוקדת בחולם (כבתהילים ז'
ג: פֶּן יִטְרֹף כְּאִרְיָה נִפְשִׁי), נראה שהקמץ כאן הוא קמץ קטן.

אך באמת לא יתכן שהרי"ש מנוקדת בקמץ קטן, שהלא כתבו המדקדקים
(ראה רד"ק מוכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג או טעם הוא קמץ גדול, וכיון
שכאן הטעם ברי"ש, לא יתכן שהוא קמץ קטן. ועוד, שדרך חולם הופך לקמץ
קטן כאשר המילה סמוכה ומוקפת למילה שאחריה, וכאן היא בהפסק ענין.

וכתב רד"ק (מכלול ט"ז ע"ב) שהטעם שמנוקד כאן "יִטְרֶף" בקמץ ולא "יִטְרֶף"
בחולם, משום שתיבה זו היא בעלת שני משקלים, האחד "יִטְרֶף" בחולם,
והשני "יִטְרֶף" בפתח, וכמו תיבת "וַיִּשְׁבַּת" שמצאנו גם "וַיִּשְׁבַּת" בפתח,

ומחמת הזקק, נהפך הפתח שבריי"ש לקמץ גדול (הטעמים המפסיקים ביותר בפסוק, שהם
סוף פסוק ואתנחתא, גורמים לשינוי ניקוד האות המוטעמת משום ההפסק, וכנון במקום שמם, באתנחתא וסוף
מנוקד שמם: אֶרֶץ־אֶרֶץ. מִצְרַיִם־מִצְרַיִם. לִלְלָה־לִלְלָה. ויש מקומות רבים בהם הפתח משתנה לקמץ גם בטעמים
מפסיקים נוספים, כדרך שנתג באתנחתא, כנו: אֲשֶׁר יִקְצָא אֹתוֹ יִתְחַלֵּי עֲבֹד (בראשית מ"ד י'), וְעִשָּׂה לָהֶם מִקְנֵי־
בָּד (שמות כ"ח מ"ב), ועוד, שבהם הוקף גורם לפתח להפוך לקמץ).

ויש הסוברים שתיבת "יִטְרֶף" המנוקדת כאן בקמץ אינה משקל אֶפְעֵל
ונקמץ הרי"ש משום הזקק, כדברי רד"ק, אלא היא משקל אֶפְעֵל, ואין שני
משקלים לתיבת "יִטְרֶף", אלא שכאן מנוקדת הרי"ש בקמץ גדול ולא בחולם,
משום שיש תיבות בהן חולם משתנה לקמץ גדול בהפסק, וכמו בתיבת "קטן"
המנוקדת "קטן" בחולם, ובהפסק משתנה החולם לקמץ גדול ומנוקד "קטן".

משנה משמעות לשון לאן^כ.

פִּירְקָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא רָאָה באל"ף^ד.

נ' כ"ב: **הוא וְבֵית אָבִיו** - יש להזהר שלא להבליע את השורוק בתיבת הוא שלפניו, וישמע שקרא הוא בית אָבִיו.

נ' כ"ד: **אָנְכִי מָת** - יש להקפיד להטעים היטב את האתנחתא המפסיק שבתיבת מָת, שאם לא יטעים כראוי ישמע כגידוף ח"ו.

וְאֵלֶּים - האל"ף לא נשמעת, ונקרא וְלֵהִים^כ.

נִשְׁמָע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן^כ, שאם לא ישמיעה משנה משמעות, שישמע שקרא נִשְׁמָע בה"א מלשון שבי, שהרי הה"א אינה נשמעת^כ.

❧ חילופי נוסחאות ❧

מ"ז ל': **אָעֶשָׂה** / (אָעֶשָׂה)

העי"ן בחטף סגול – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

העי"ן בשווא נח – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"י ס"ט ס"ז ס"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג^ל, קורן. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שילב.

מ"ח ט': **וְאָבְרָכָם** / (וְאָבְרָכָם)

הכ"ף בצירי – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס, קורן, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

הכ"ף בסגול – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה^ל, גינצבורג^ל, קסוטו. ~ וכן הוא בעין הקורא.

מ"ח י"ט: **יְהִי־לָעָם** / (יְהִי־לָעָם)

הלמ"ד דגושה – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"ה א"ד א"ה א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו. ~ וכן הוא בעין הקורא.

הלמ"ד רפה – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן נפתלי שאין הלכה כמותו. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שילב^ל.

^{לא} ובגליון ציין שכן הוא במוגה ובהללי בשווא העי"ן, ובספרים אחרים מנוקד "אָעֶשָׂה" בחטף סגול.

^{לב} בדיבור המתחיל ניקד מנחת שי "אָעֶשָׂה" בחטף סגול, אך כיון שמלשון דבריו משמע שנוטה לנוסח "אָעֶשָׂה" בשווא, נראה שניקוד החטף בדיבור המתחיל זו טעות.

^{לג} בדפוסים הישנים של תנ"ך קורן, ניקדו "וְאָבְרָכָם" בסגול, כדעת רוו"ה. ובדפוסים החדשים יותר שינו בכמה מקומות ספורים מנוסח רוו"ה, וגם כאן שינו וניקדו "וְאָבְרָכָם" בצירי.

^{לד} וכתב רוו"ה, שמוכח שהנוסח הנכון הוא "וְאָבְרָכָם" בסגול, מהמסורה המוסרת על י"ב פתחין באתנח בספר בראשית, והיינו, שאע"פ שבטעם אתנחתא משתנה ניקוד האות המוטעמת מפתח ומסגול (הנקרא גם "פתח קטן") לקמץ (כגון: שמים-שמים. לילה-לילה. ארץ-ארץ. אבן-אבן), ישנם י"ב מקומות בספר בראשית בהם האות המוטעמת כן מנוקדת בפתח או בסגול בטעם אתנחתא. ופסוק זה נמנה במסורה זו, ומוכח שמנוקד כאן "וְאָבְרָכָם" בסגול (ורשימת מסורה זו של הפתחין בספר מובאת אף בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, ובספר דרכי הניקוד והתניעות לר' משה הנקדן). אך יש להעיר, שברשימה זו יש כמה מקומות נוספים בהם שונים ספרינו מהמסר בה, כגון: ויצא יעקב מביאר שבע (בראשית כ"ח ה'), ויקמו לעֶחָק (שמות ל"ב ו'), בלולה בשמן וחרבה (ויקרא ז' י'), ועוד, ונוסחאות אלו נוגדות את נוסח הספרים המדויקים, ואף נדחו ע"י אור תורה ומנחת שי, ואף רוו"ה עצמו כתב (שמות ל"ב ו') שיש בזה מסורות חלוקות או שהרשימה משובשת, וא"כ גם כאן אין להביא ראיה ממסורה זו.

^{לה} ובגליון ציין שבספר יריחו מנוקד "וְאָבְרָכָם" בצירי.

^{לו} נראה שלפניהם היה נוסח החילוף שבמק"ג, ששם החילוף הוא שלבן אשר מוטעם יְהִיהָ לעם, ולבן נפתלי מוטעם יְהִי־לָעָם, והבינו מזה שהחילוף הוא רק במקום המתג ולא בדגש ורפה, ולכן נקטו שהלמ"ד רפה שלא כדעת בן אשר.

אך בספר החילופים מישאל, וברשימת החילופים שבספר המסורה (עמ' תקע"ב) נמסר להדיא שהחילוף הוא האם הלמ"ד דגושה או רפה (ובאמת זה תלוי בה, שאם המתג מלעיל יבוא דגש דחיק בלמ"ה ואם המתג מלרע, לא יבוא דגש דחיק בלמ"ה, כמבואר בהערה הבאה).

^{לז} בספר החילופים נמסר על חילוף אם הלמ"ד רפה או דגושה, וחילוף זה תלוי במקום המתג, שאם המתג ביו"ד ראשונה, יבוא דגש דחיק בלמ"ד, ואם המתג ביו"ד השניה, לא יבוא דגש דחיק בלמ"ד (ויש ספרים המסמנים מתג בשני היוד"ן, וזה משום שנוקטים שהמתג ביו"ד השניה, והמתג הראשון הוא מתג הרגיל לבוא בתיבות משורש "יהי").

ויש כמה ספרים המנקדים בנוסח כלאים, ככה"י ט"ד א"א א"ב ובדפוס גינצבורג מוטעם "יְהִי־לָעָם" בלמ"ד דגושה ובמתג ביו"ד שניה. ובכה"י ס"ח ס"י ס"א ס"י א"ו א"ז מוטעם "יְהִי־לָעָם" בלמ"ד רפה ובמתג ביו"ד ראשונה.

מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, וערוגת הבושם שכתב שהוא בהעמדה קצת לא מלעיל ולא מלרע בהחלט, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף ולכן אינו מלרע בהחלט, ועיקר הטעם בנ"ן. וממילא אין מחלוקת כלל בהטעמת תיבה זו.

^{כא} כבבראשית ל"ז ל': וַאֲנִי אָנֹכִי אֲנִי־בָא (ואע"פ ש"אָנֹכִי" מלשון לאן כתובה בה"א בסופה, ו"אָנֹכִי" מלשון בקשה כתובה באל"ף, מ"מ אין חילוק בקריאה כיון שהה"א והאל"ף שבסוף התיבה אינן נשמעות).

^{כב} הכלל הוא, שבשם אדנות ואלקות, אם באה לפנינה אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפנינה אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצירי, ועל ידי זה מתארכת התנועה ונשמע כעין אל"ף (ויסמנה, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס).

^{כג} איתא בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד): אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה'. ע"כ.

ופירשו רוב הראשונים (דר"ק במכילת ע"ב ע"ב, המנהיג הל' תפילה ס' ל"ח, טור או"ח ס' ס"א. וכו' בשו"ע שם סעיף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

^{כד} לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^{כז} ובכתבי היד ס"ד וס"ז נמסר במסורה: "ב' בשווא לבדו העי"ן, וכן בהללי". דהיינו שבשני מקומות במקרא העי"ן בתיבת "אעשה" מנוקדת בשווא לבד, בשונה משאר המקומות שמנוקד "אָעֶשָׂה" בחטף סגול, וכן הוא בספר הללי הקדמון.

ואכן באור תורה כתב בשני מקומות על תיבת "אעשה" שהעי"ן מנוקדת בשווא לבד (כאן, ובשמות ג' ב'), וכנראה הם שני המקומות שנמסרו כאן במסורה שם. אמנם בכתבי יד אלו עצמם, במקום השני (שמות ג' ב') מנוקד "אָעֶשָׂה" בחטף סגול.

^ל וכתב רוו"ה, שעדות אור תורה ומנחת שי שבספרי ספרד העי"ן מנוקדת בשווא לבד, היא תמוהה, שהלא בכל המקרא מנוקד "אָעֶשָׂה" בחטף סגול, ואם כאן מנוקד בשווא לבד היה על המדקדקים הקדמונים להזכיר ורות זו, וגם בעין הקורא לא ציין מאומה, ואין זה מדרכו לשתוק במקום מחלוקת. לכן כתב שליבו מהסס בו, ובפרט שבכל הדפוסים הקדמונים זולת מק"ג העי"ן מנוקדת בחטף סגול, וכן מצא בכמה כתבי יד. וסיים שאע"פ כן לא רצה לצאת מעקבות בעל אור תורה ומנחת שי מפני המחלוקת, ולכן ניקד "אָעֶשָׂה" בשווא לבד.

מ"ט ל': אשר על-פני-ממרא / (אשר-על-פני ממרא)

ברביע – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ו ט"ח, ס"א ס"ג ל"ח ס"ד ס"ה ס"ו סי"ב
סי"ד סט"ו סי"ז, א"ב א"ד א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטרס, ברויאר.

בגרשיים – בכתבי היד: ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ג סט"ז, א"א א"ג א"ה א"ו
א"ז א"י. ~ ובדפוסים: רו"ה, גינצבורג^{לט}, קסטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

מ"ט ז"א: שמה קברו / (שמה קברו)

בגרשיים – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד
 ס"ה ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יד ס"טו, א"א א"ב א"ג א"ד א"ו. ~
 ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג⁹, קסטון, ברויאר.

ברביע – בכתבי היד: ס"ו ס"ז סי"ג סט"ז סי"ז, א"ה א"ז א"ח א"ט א". ~
ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

הקו"ף דגושה – בכתבי היד: א"א א"ה א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים.^{מא}.

לח ניכרים סימני מחיקה של גרשיים שתוקן לרביע.

לט ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם בך ברביע.

^מ ובגליוֹן צִיֵּין שבספרים אחרים מוטעם וַאֲנִי ברביע.

מא הכלל הוא שכשיבואו שתי תיבות המחבורות בטעם, והתיבה הראשונה מוטעמת מעליה ומסתיימת בהברה פתוחה, והתיבה השניה טעמה בראשה, יבוא דגש באות המוטעמת, כגון: לָמָּה לִי (בראשית כ"ז מ"י), ודגש זה מכונה "דחיק".

וכאשר בראש התיבה השניה יש רק מתג, ולא טעם ממש, יש מחלוקת האם המתג כוחו כטעם לענין זה, ונחשב שהמילה מלעיל, ויבוא דגש דחיק, או שאין נחשב שהמילה מלעיל ע"י המתג, ולא יבוא דגש דחיק. ובזה תלויה המחלוקת כאן, שהמדיגשים סוברים שכוח המתג כטעם לענין זה, ולכן בא דגש באות שבה המתג, והמרפסים סוברים שאין כוח המתג כטעם לענין זה, ולכן האות רפה.

והמהנחת שי (שמות ט"ו י"א, שמות כ"ה כ"ט), **הביא את שתי הדעות בזה, שמקנה**
אברם (שער השני ד"ה ואתי מרחיק) **ולשון למודים** (שער א' פרק ד') **סוברים שאין המתג**
כטעם לענין זה, ואין דגש דחיק בא במתג (ולכן הביאו את המקומות בהם בא דגש במתג
כיוצא מן הכלל), **ואילו רד"ק** (מכלול ע"ט ע"א) **סובר שהמתג כטעם לענין דחיק.**

ויהי' הנקדק' (בעל עץ הקודא) בדרכי הניקוד שלו, סובר בזה כרד"ק שמתק' כוחו כטעם לענין דגש חזק, וכן בעין הקודא העיר' יהב"י במקומות רבים על דגשות **האות במתא'** (ובקדמא דח"ק לחומש מאור עיניו בראשית, תעיקא את יהב"י בדרכי הניקוד).

(ורו"ח בשמות א') כתב שגם ענין מקבת אברים כיהב"י, שהרי כתב על דעשית קערותיו ועל ועשית פיתיו' ענין דגושים, והרי אים טעם אלא רמז קמח. אך באמת משם ארץ לסתור, במקבתה אברים הריא' ביציאם מן הכלל, וסור כיהב"י אים ציור מן הכלל אך דגשים דין משום חסד, ואכן במנחת יצ' רבי' שמתק' מקבת